

УДК 331:364.02

Зозулевич А.Р., здобувач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ БЛАГОДІЙНИЦТВА В УКРАЇНІ

Досліджено передумови розвитку благодійництва в Україні у розрізі соціально-економічної захищеності населення та особливостей діяльності вітчизняних благодійних організацій.

Исследованы предпосылки развития благотворительности в Украине в разрезе социально-экономической защищенности населения и особенностей деятельности отечественных благотворительных организаций.

The preconditions of development of the philanthropy in Ukraine in the aspect of population social and economic protection and features of domestic eleemosynary organizations activity are investigated.

Міжнародна інтеграція України в економічне співтовариство високорозвинутих країн світу має реальні перспективи лише за умови переорієнтації діяльності як державних, так і недержавних інститутів на користь створення необхідних правових та організаційних умов для зростання добробуту населення, а також сприяння соціально-економічній захищеності кожного окремого індивіда. Саме система соціального захисту є об'єктивним індикатором рівня розвитку держави та відповідності її соціальної політики сучасним ринковим відносинам. Сьогодні залишається констатувати той факт, що механізм реалізації соціальної політики в Україні не гарантує якісного дотримання державою своїх зобов'язань. Тому більш повноцінну й ефективну допомогу у вирішенні проблем соціального характеру має надати недержавний сектор, головним чином, шляхом благодійництва. Водночас, сфера благодійної діяльності залишається не врегульованою, а її сприйняття в суспільстві неоднозначним, що провокує соціальний дискомфорт та відсторонення населення від доброчинних справ. Тому формування в суспільстві необхідності створення умов для розвитку благодійництва на теренах нашої держави набуває особливої актуальності.

Питання благодійництва є предметом досліджень таких вітчизняних науковців, як Е. Барієв, В. Ковалинський, Т. Курінна, Г. Мисаковець, А. Мороз, А. Скіпальський, О. Сліпущко, О. Сушинський, П. Шевчук та ін. Більшість праць присвячені висвітленню історичних аспектів доброчинності, обґрунтуванню моральних засад філантропії, а також окресленню типових напрямів благодіянь.

Водночас, майже відсутні системні обґрунтування доцільності розвитку бла-

годійництва як одного з ефективних інструментів регулювання соціально-економічних процесів у державі.

Отже, існує необхідність всебічного дослідження передумов розвитку благодійництва в Україні у розрізі соціально-економічної захищеності населення в сучасних умовах.

Соціальна стабільність в суспільстві є необхідною умовою сталого розвитку. Економічне зростання значною мірою залежить від визначення адаптованих до ринкових відносин пріоритетних напрямів державної політики, що спрямовані на забезпечення захищеності громадян. Від ефективності соціальної політики, основним завданням якої є захист індивіда у суспільстві від численних соціальних та економічних ризиків, залежить формування настроїв населення.

Характерні для України економічний дисбаланс та напруга в суспільстві вимагають створення ефективного механізму управління соціальними процесами в державі. Одним із головних інформаційних джерел, необхідних для прийняття управлінських рішень щодо формування завдань, стратегій та заходів подальшого реформування політичної системи, зокрема галузі соціального захисту, є соціально-демографічні обстеження з питань базової захищеності населення, які проводяться, переважно, органами державної статистики України за підтримки Міжнародної організації праці та Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН).

Впровадження такого роду моніторингу на підставі проведення обстежень щодо соціально-економічної захищеності населення на постійній основі дозволяє систематично відстежувати стан і тенденції у соціальній сфері, а також визначити, як ці зміни відображаються на настроях та самооцінках окремих груп населення і суспільства в цілому.

Для забезпечення проведення останнього обстеження (2006 рік) сформовано загальнодержавну ймовірнісну вибірку респондентів загальним обсягом 9400 осіб [1]. Процедура формування вибірки за категоріями населення розроблялась окремо з урахуванням наявної інформаційної бази для відбору, особливостей розташування та чисельності категорій. До обстеження були залучені особи, які працюють в різних галузях промисловості, сільському господарстві, у невиробничій сфері та сфері послуг, офіційно зареєстровані безробітні, непрацюючі пенсіонери, студенти денної форми навчання вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. Середній вік опитаних склав 49 років. З числа респондентів 58,5% опитаних були жінки та 41,5% – чоловіки.

Першочергово респонденти оцінювали достатність власного доходу. Більшість опитаних зазначили, що їх доходу недостатньо для задоволення першочергових потреб: у продуктах харчування, медичному обслуговуванні, придбанні одягу, відпочинку. У відповідях респондентів, що належать до різних соціально-демографічних груп, спостерігаються незначні відхилення. Найбільш незабезпеченими відчують себе безробітні. Нестачу доходу респонденти відчують, головним чином, для задоволення потреб у навчанні (62,2%), у придбанні товарів

довгострокового користування (74,8%) та для задоволення потреб у відпочинку (75,3%).

Незадоволеність населення рівнем власного доходу пояснюється невисоким рівнем заробітної плати, успадкованим Україною від адміністративно-планової економічної системи. Відповідно низький рівень соціальних трансфертів лишається основним чинником базової незахищеності вразливих верств населення. Низький рівень оплати праці визначає бідність працюючого населення та відповідно негативно впливає на доходи непрацездатних верств.

Результати дослідження підтверджують той факт, що сьогодні існує дефіцит наявних доходів переважної більшості населення для повноцінного задоволення потреб, які не забезпечуються державою. Окрім цього, наші співвітчизники гостро відчувають небезпеку настання обставин, які можуть безпосередньо вплинути на стан їхнього здоров'я, призвести до втрати роботи, а відповідно і заробітку – основного джерела засобів до існування, або втрати коштів для існування. Самостійно побороти такі обставини, в більшості випадків, людина не може, оскільки вони визначаються соціально-економічними умовами, які майже не залежать від її волі. Пом'якшення даних ризиків потребує зовнішньої підтримки.

Аналіз відповідей свідчить, що в разі виникнення вищенаведених ситуацій людина покладається в першу чергу: на підтримку родичів – відповідно 59, 57 та 55%; лише на себе – 31, 34 та 32%; на підтримку знайомих, друзів або сусідів – 18, 18 та 21% [1]. На допомогу з боку держави в разі зазначених втрат респонденти не готові розраховувати.

Важливою складовою соціально-економічного середовища є рівень довіри населення до владних структур та державних установ, що займаються вирішенням соціальних проблем. Аналіз результатів обстеження свідчить про поступове зниження рівня довіри до державних установ соціального захисту населення на фоні невпевненості людей в завтрашньому дні. Головним чином, дану ситуацію можна пояснити низьким рівнем життя та соціальною незахищеністю громадян. Зазначені показники характеризують соціально-економічний розвиток країни і ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб усіх членів суспільства.

Оцінюючи, наскільки респонденти почувають себе соціально захищеними, майже половина (45,0%) відповіли, що вважають себе мало захищеними, 18,9% – зовсім незахищеними, 22,5% – частково захищеними, 11,8% – не змогли визначитися, і лише 1,8% респондентів почувають себе повністю соціально захищеними.

Поняття соціальної захищеності та стабільності пов'язане також із спроможністю населення забезпечити нормальне харчування, сплачувати за медичні послуги, можливість отримати за місцем проживання відповідну освіту, культурний відпочинок, а також джерела підтримки у разі виникнення соціальних ризиків.

Підвищеної уваги потребує питання державного фінансування соціальних умов життя населення, котрі передбачають комплексне задоволення системи основних людських потреб, а саме:

- ✓ охорона здоров'я, фізична культура і спорт;
- ✓ соціальна захищеність;
- ✓ науково-освітня діяльність;
- ✓ культурно-мистецький розвиток.

Аналіз структури видатків Державного бюджету на 2011 рік [2] свідчить, що сукупна частка фінансування ключових сфер, котрі є індикаторами соціально-економічної стабільності в країні, складає близько 28,4% від загальної суми видаткової частини бюджету (табл. 1).

Таблиця 1

Фінансування соціально важливих сфер життєдіяльності населення за рахунок Державного бюджету, 2011 рік
(складено за даними Державного бюджету України на 2011 рік [2])

Сфера фінансування	Розподіл видатків Державного бюджету, тис. грн	Частка від загальної суми видаткової частини Державного бюджету, %
охорона здоров'я	7184499,0	2,23
соціальний захист і соціальне забезпечення	62580944,3	19,44
освіта й наука	19877214,3	6,17
культура і мистецтво	1808500,6	0,56
Всього	91451158,2	28,4

Отримані результати свідчать, що фінансування соціально важливих сфер життєдіяльності населення недостатнє, оскільки на їх забезпечення виділяється менше третини бюджетних коштів. Причому зазначені суми включають покриття витрат на утримання й функціонування державних служб, адміністративних апаратів та комітетів відповідних сфер. Отже, реалізація соціально-економічних проєктів і заходів не підкріплюється необхідним державним фінансуванням.

Не виглядає кращою ситуація і на локальному рівні. Так, наприклад, обстеження внутрішньої документації управління праці та соціального захисту населення Рівненського міськвиконкому, котре опосередковує реалізацію соціальної політики на регіональному рівні, засвідчило, що найбільш незахищеними верствами населення сьогодні є наступні категорії:

- ✓ ветерани війни та праці;
- ✓ інваліди;
- ✓ діти та підлітки із соціально незахищених сімей;
- ✓ багатодітні сім'ї.

Динаміку державної соціальної допомоги зазначеним верствам населення подано в табл. 2.

Соціальна допомога найбільш вразливим верствам населення за рахунок бюджетних коштів (складено на основі внутрішніх звітів відділів управління праці та соціального захисту населення Рівненського міськвиконкому про проведення роботи у 2007–2010 роках)

Категорія вразливих верств населення	Роки	Чисельність, осіб (сімей*)	Соціальна допомога вразливим категоріям населення, грн		Сума річної соціальної допомоги за рахунок бюджетних коштів, грн	Розмір річної соціальної допомоги на 1 особу (сім'ю*), грн
			місцевий бюджет	державний бюджет		
ветерани війни і праці	2007	33583	529900	17978000	18507900	551,11
	2008	33454	816900	19251100	20068000	599,87
	2009	33432	877700	20876300	21754000	650,69
	2010	33453	638100	25077400	25715500	768,71
інваліди	2007	14327	216100	8548130	8764230	611,73
	2008	15413	147200	14185600	14332800	929,92
	2009	15487	156100	15576200	15732300	1015,84
	2010	15214	303200	21765300	22068500	1450,54
діти і підлітки із соціально незахищених сімей	2007	4321	–	6193000	6193000	1433,23
	2008	4509	–	7014900	7014900	1555,76
	2009	4618	–	7266000	7266000	1573,41
	2010	4698	–	7525400	7525400	1601,83
малозабезпечені сім'ї	2007	875	–	1179300	1179300	1347,77
	2008	568	–	1187500	1187500	2090,67
	2009	285	–	828700	828700	2907,72
	2010	231	–	952000	952000	4121,21

* для категорії "малозабезпечені сім'ї".

У період 2007–2010 років прослідковується позитивна тенденція щодо зростання величини соціальної допомоги нужденним верствам населення за рахунок бюджетних коштів. Проведені розрахунки свідчать, що на 2010 рік допомога одному ветерану становить близько 750–800 грн в рік. Інваліди, а також діти й підлітки із соціально незахищених сімей отримують річну допомогу у розмірі близько 1400–1600 грн. Значно вищою є допомога малозабезпеченим сім'ям – більше 4000 грн на рік (близько 350 грн на місяць). Проте, зазвичай середня кількість

осіб у малозабезпечених сім'ях складає близько 5-6 осіб, що значно зменшує вагомість отримуваної фінансової підтримки.

За визначеними державними стандартами зазначені суми повинні гарантувати знедоленим верствам населення їх соціальну захищеність. Однак, реалії сьогодення свідчать, що розмір отримуваної допомоги не гарантує задоволення навіть мінімально необхідних для життєдіяльності потреб нужденних.

Постійно зростаюча чисельність знедолених і позбавлених опіки громадян та недостатня фінансова підтримка влади стали передумовою створення на місцевому рівні Територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) населення м. Рівне, що є підвідомчими управлінням праці та соціального захисту населення Рівненського міськвиконкому. Дані центри були створені з метою забезпечення безкоштовного надання соціально-побутових та медико-соціальних послуг самотнім непрацездатним громадянам, інвалідам, ветеранам війни та праці в домашніх умовах проживання та в умовах денного перебування, а також адресної натуральної допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах з метою підтримання їх життєдіяльності та соціальної активності.

Однак, з 2010 року послуги Територіальних центрів надаються на платній основі, згідно тарифів, затверджених наказом Міністерства праці та соціальної політики України. Значна частка знедолених, які гостро потребують соціального обслуговування, відмовились від послуг Територіальних центрів, оскільки не спроможні вносити необхідну плату.

В той же час видатки однієї із найбільш дієвих благодійних організацій м. Рівне на суспільно-корисну діяльність за рахунок акумульованих коштів наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Видатки “Фундації імені князів-благодійників Острозьких” у 2007–2010 рр.

Стаття витрат	Розмір видатків, грн			
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Проведення акцій	13455,18	27529,61	10777,35	16852,54
Грантодавча діяльність	44568,71	42859,06	90120,29	107631,15
Тренінгова діяльність	167931,23	217849,07	238684,34	190231,26
Видавнича діяльність	10467,00	32898,40	13943,00	9355,00
Адміністративні витрати	53388,65	59503,32	82599,74	76458,91
Всього	289810,77	434639,46	436124,72	400528,86

Зазначені суми свідчать про широкі можливості вирішення соціальних проблем за рахунок благодійництва, враховуючи, що в м. Рівне налічується близько ста організацій суспільно-корисного спрямування, які працюють заради поліпшення умов та якості життя людей, просувають громадські ініціативи та формують активне громадянське суспільство.

Однак, благодійні організації не заручаються необхідною підтримкою серед населення. Крім того, доброчинці не отримують допомоги і з боку влади. За-

мість того, щоб усіма можливими способами сприяти розвитку благодійництва, владні структури залишаються байдужими, а часто навіть перешкоджають благодійникам. Несприятливим є податковий режим, законодавчо обмежені напрями доброчинності, бюрократично обтяжена формальна сторона благодіянь, у тому числі порядок реєстрації благодійних організацій, відсутня дієва мотиваційна політика. Ускладнює ситуацію пасивність бізнес-структур та неоднозначне сприйняття й недовіра до благодійництва з боку населення. Дана ситуація не є виправданою, оскільки без дієвої підтримки влади й розуміння суспільства розвиток доброчинної сфери неможливий.

Попередньо визначені перешкоди [3] щодо розвитку благодійництва потребують реалізації наступного комплексу заходів на державному рівні:

- створення сприятливого податкового режиму для здійснення благодійної діяльності, що сприятиме зростанню соціальних інвестицій від фізичних та юридичних осіб, дасть можливість залучити значні позабюджетні фінансові ресурси для вирішення актуальних проблем соціокультурного розвитку українського суспільства;
- забезпечення відкритості та прозорості діяльності благодійних організацій для громадськості, висвітлення об'єктивної оцінки їх ролі в житті суспільства;
- удосконалення системи нормативно-правового регулювання соціальної реклами, включаючи механізми оподаткування, розробку методів заохочення розповсюджувачів такої реклами.

Окрім зазначеного, слід ввести спеціальний навчальний курс у ВНЗ, розробити посібники, що забезпечать створення наукового підґрунтя і засад для активнішого розповсюдження новітніх тенденцій благодійництва.

Доброчинні інститути також потребують кадрового забезпечення, оскільки часто благодійні акції організуються ентузіастами, котрі неспроможні ефективно координувати роботу добровольців. Тому необхідною є організація тренінгової діяльності.

Існує потреба й у створенні інформаційних центрів – структур надання вичерпної інформації про наявні можливості отримання та надання благодійної допомоги. Доповнити нішу інформованості у сфері доброчинності можна за рахунок проведення пропагандистських кампаній, до яких варто залучати існуючих добровольців та студентське самоврядування.

Також потребує впровадження формалізація трудових відносин у сфері благодійництва, що забезпечить добровольцям офіційний статус фахівця соціальної діяльності, а відповідно і трудовий стаж. Страхове та соціальне забезпечення в такому випадку можна гарантувати шляхом сплати страхових внесків за рахунок організації, що залучає волонтера, або закладати статтю на подібні витрати до місцевого бюджету. Також можна розглядати пропозицію добровільної сплати волонтерами за власний кошт страхових внесків до соціальних фондів, що в умовах сучасної економіки є найбільш адекватним варіантом. Однозначно слід впровадити і налагоджену систему обліку волонтерів та звітність їхньої діяльності, щоб забезпечити усвідомлення вагомості й корисності проведеної роботи кожно-

го окремого благодійника.

За допомогою зазначених заходів необхідно докорінно змінювати ситуацію, що склалась у нашій державі, оскільки соціального характеру бюджет України ще довго не набуде, і лише благодійництво бере на себе невичерпну роль у забезпеченні соціальної захищеності громадян, яку владні структури гарантують лише формально.

Низький рівень соціально-економічної стабільності, що тривалий час є характерним для нашої держави, стає передумовою посилення недовіри до влади та підвищення соціальної напруги в суспільстві. Особливо гостро постає питання щодо соціальної незахищеності населення, спричиненої недостатністю бюджетного фінансування соціально важливих сфер життєдіяльності населення, а також недостатністю соціальних трансфертів. Соціальна незахищеність стає ключовим фактором, який зумовлює неспроможність населення забезпечити нормальне харчування, сплачувати за медичні послуги, отримувати за місцем проживання відповідну освіту, культурний відпочинок, а також джерела підтримки у разі виникнення соціальних ризиків. Тому підвищеної уваги потребує питання поліпшення соціальних умов життя населення як в державі у цілому, так і на локальному рівні.

Результати дослідження свідчать, що виплачувана державна соціальна допомога вразливим верствам суспільства не дозволяє відчувати знедоленим соціальну захищеність, оскільки розмір таких виплат не забезпечує законодавчо встановлених соціальних гарантій. Назріває розуміння того, що лише благодійний сектор спроможний забезпечити вирішення множини проблем соціально-економічної захищеності населення, однак головною перешкодою розвитку даної сфери залишається відсутність належної системи мотивування усіх суб'єктів благодійництва.

1. Соціально-економічна захищеність населення України, за матеріалами вибіркового обстеження [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sz/dop/zahust.htm>. **2.** Закон України "Про Державний бюджет України на 2011 рік". **3.** Мазур Н. О., Зозулевич А. Р. Благодійництво в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Збірник наукових праць. – Випуск XVI, № 3. – Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП, 2010. – 566 с.

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н.Б. (НУВГП)